

Hvordan håndtere risiko for brudd på menneskerettigheter i fiskeri?

Fiskeri er en krevende virksomhet i et røft miljø. Viktige innsatsfaktorer produseres under forhold med høy risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter.

Åpenhetsloven, som trådte i kraft i 2022, krever at alle virksomheter over en viss størrelse, inklusive fiskebåtredier, skal kartlegge og håndtere risiko for brudd på menneskerettigheter i egen virksomhet og i leverandørkjeden. Dette kalles aktsomhetsvurderinger.

Viktige risikoforhold er felles for bransjen, og for å lette etterlevelse av åpenhetsloven, har Stakeholder utarbeidet en rapport som kartlegger typiske risikoforhold hos bransjen selv, og i leverandørkjeden. Rapporten, som er finansiert av Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfinansiering (FHF), gir også en trinn-for-trinn veiledning om hvordan aktsomhetsvurderinger kan utføres. I tillegg er det utarbeidet en mal for styrerapportering (et krav i åpenhetsloven) og et excel-basert verktøy for prioritering av risiko etter alvorlighetsgrad.

At det er en risiko for brudd på menneskerettigheter og arbeidsrettigheter i en bransje, er ikke det samme som at dette faktisk forekommer i alle virksomheter. Stakeholders rapport identifiserer typiske risikoforhold rederen bør vise til og undersøke for sin egen virksomhet.

Hva er risikobildet?

156 norsk fiskere har dødd på jobb siden 2000. Fiskere har i tillegg økt risiko for å miste grunnleggende sosiale rettigheter, slik som pensjon, sykepenger og dekning ved skade eller dødsfall, sammenlignet med andre arbeidstakere i Norge.

Det er godt kjent at faren for ulykker og skader er høy for fiskere. Ifølge Sjøfartsdirektoratets ulykkesstatistikk¹, har det per 8. juni 2024 blitt rapportert 36 personulykker, hvorav to dødsfall og 23 sykemeldte, 23 skipsulykker, hvorav seks forlis, ved norske fiskefartøy i 2024. I gjennomsnitt er det dødd 5,6 personer hvert år siden 2010. Det er mye. Ulykkesrisikoen er høyest for dem i mindre fartøy.

Arbeidsmiljøet om bord på fartøyene kan være røft. Det er rapportert om mobbing og trakassering, inklusive seksuell trakassering. I deler av flåten er det rapportert om utnyttelse av utenlandsk arbeidskraft.

Mens arbeidstakere på fastlandet som regel er fast ansatte, er dette annerledes på en fiskebåt. Mange er selvstendig næringsdrivende, selv om de ikke har eierandeler i fartøyet, og mottar lott, ikke lønn. Det betyr uregelmessig inntekt, og øker risikoen for å miste grunnleggende sosiale rettigheter, slik som pensjon, sykepenger og dekning ved skade eller dødsfall.

Rapporten har også gjennomgått faren for brudd på sysselsattes rettigheter i leverandørkjeden innenfor viktige områder: Fangstredskaper og emballasje, agn, elektronikk, arbeidstøy og sko, transporttjenester og verft.

I risikokartleggingen av leverandørkjeden bruker rapporten en inndeling i land-risiko, råvarerisiko og produktorisiko.

¹ Sjøfartsdirektoratet, Ulykkesstatistikk:

<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiazQ3YjkyMzktYTRmZS00YzdmLTgwMDUtYjEwOTYxOTQyYVwEwliwidCI6IjY3MTA4Yjc2LTc4ZmEtNGYyMC1iNDM5LTVIZDNkYTQyOTNhYiIsImMiOiI9&pageName=ReportSection513d8922116e0f3958a4>

- Fangstredskaper og emballasje har relativt korte leverandørkjeder med en del produksjon og sammensetning i Europa og Norge, men med risiko knyttet til produksjon som skjer i land med svakere rettighetsvern.
- Agn fiskes både ved den norske kysten og i andre deler av verden, slik som Sør-Atlanterhavet. Det er stor risiko knyttet til arbeidsforhold på fiskebåter i Sør-Stillehavet, Sør-Atlanterhavet, Atlanterhavet og Japanhavet. Dette inkluderer lange arbeidstider, dårlige boforhold, skader, underernæring, sykdom og vold.
- Elektronikk har en lite gjennomsliktig leverandørkjede, med godt dokumentert høy risiko for brudd på menneske- og arbeiderrettigheter i flere produksjonsledd, da særlig råvareuttak.
- I leverandørkjeden til arbeidstøy og fottøy er det høyt prispress, komplekse leverandørkjeder og produksjon i land med svak opprettholdelse av arbeiderrettigheter.
- Det er rapportert om blant annet dårlige HMS-rutiner ved verft, spesielt i Tyrkia. Det er rapportert mange dødsfall i bransjen.
- Transportleddet har høyest risiko knyttet til varebilsegmentet, som er mindre regulert, samt risiko for dårlig trafiksikkerhet og lav lønn for utenlandske sjåfører innen godstransport.

Samarbeid

Bransjen allerede har på plass en rekke tiltak knyttet til å bedre arbeidsforhold i fiskeflåten som passer som hånd i hanske til åpenhetslovens krav. Verre står det til med tiltak knyttet til arbeidsforhold i leverandørkjeden, som er et tema bransjen har viet svært lite oppmerksomhet. Mulighetene for samarbeid er imidlertid store også her. Bransjen bør utarbeide felles leverandørkrav og oppfølgingsmetoder. Dette vil både gi større påvirkningskraft og letter arbeidet både for bransjen selv, men også for bedriftene i leverandørkjeden, som slik slipper å svare på mange ganske like, men ulikt utformede spørreskjemaer og krav.

Kristin Holter og Linnea Thompson, rådgivere i Stakeholder

Fakta

Åpenhetsloven krever at virksomheter som oppfyller to av tre krav - salgsinntekt over 70 millioner kroner, balansesum over 35 millioner kroner eller mer enn 50 årsverk – skal rapportere om de funn og vurderinger som er gjort med hensyn til fare for brudd på menneskerettigheter i egen virksomhet og hos dem de kjøper varer og tjenester.